

ШҲТНИНГ КЎПҚУТБЛИ ЖАҲОН ТАРТИБИДАГИ ЎРНИ

Жаббаоров Мухриддин

мустақил изланувчи

АННОТАЦИЯ. *Мазкур мақолада Шанхай Ҳамкорлик Ташкилотининг замонавий геосиёсий жараёнларда тутган ўрни ҳамда кўпқутбли жаҳон тартиби шаклланишидаги институционал аҳамияти таҳлил қилинади. Тадқиқот 2025 йил Тяньцзин саммити кун тартибида турган иқтисодий, технологик ва хавфсизликка оид устувор масалаларни қамраб олади.*

Калит сўзлар: *кўпқутблилик, геосиёсат, иқтисодий интеграция, минтақавий хавфсизлик.*

ABSTRACT. *This article examines the role of the Shanghai Cooperation Organisation in contemporary geopolitical processes and its institutional significance in the formation of a multipolar world order. The study focuses on the economic, technological, and security priorities expected to shape the agenda of the 2025 Tianjin Summit.*

Keywords: *multipolarity, geopolitics, economic integration, regional security.*

КИРИШ. XXI аср бошларида халқаро муносабатлар тизимида туб ўзгаришлар кузатилмоқда. Совуқ урушдан кейин шаклланган яккаполярилик модели босқичма-босқич заифлашиб, унинг ўрнини минтақавий қудратлар фаол иштирокига асосланган кўпқутбли тузилма эгалламоқда. Ана шу шароитда Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти геосиёсий, иқтисодий ва хавфсизлик соҳаларида муҳим платформа сифатида намоён бўлмоқда. Мазкур мақоланинг мақсади — ШҲТнинг замонавий халқаро муносабатлардаги ўрни ва истиқболларини илмий жиҳатдан таҳлил қилишдир.

ШҲТнинг геосиёсий аҳамияти

Шанхай ҳамкорлик ташкилоти минтақавий хавфсизлик битимидан глобал мақсадларга эга қудратли кўп томонлама платформага айланди. Дунё аҳолисининг 43 фоизини ва жаҳон ялпи ички маҳсулотининг қарийб тўртдан бирини ўз ичига олган ШҲТ бугунги кунда АҚШ устунлик қилаётган иттифоқлар ва молиявий тизимларга муқобил куч сифатида намоён бўлмоқда.

ШҲТнинг кенгайиши - 2001 йилдаги олти асос солувчи аъзодан Ҳиндистон, Эрон ва Беларусни ўз ичига олган ташкилотга айланиши - ғарбий бўлмаган бошқарув моделлари томон кенг қамровли йўналиш ўзгаришини акс эттиради.

Шанхай Ҳамкорлик Ташкилотининг фаоллашуви XXI аср халқаро муносабатлар тизимида кечаётган тизимли трансформациялар билан бевосита боғлиқдир. Совуқ урушдан кейин шаклланган яккаполярилик модели босқичма-босқич заифлашиб, унинг ўрнини минтақавий қудратлар ва кўп томонлама институтлар ўртасидаги мувозанатга асосланган кўпқутбли тартиб эгалламоқда. Ана шу жараёнда ШҲТ Евроосиё маконида сиёсий мулоқот, иқтисодий ҳамкорлик ва хавфсизликни таъминлашга қаратилган муҳим платформа сифатида намоён бўлмоқда.

ШХТнинг ўзига хос жиҳати шундаки, у турли сиёсий тизимлар, иқтисодий моделлар ва ташқи сиёсат устуворликларига эга давлатларни бир майдонга жамлайди. Хитой ташкилотни «инсониятнинг умумий тақдири жамоаси» концепциясини илгари суриш воситаси сифатида кўрса, Россия уни санкциялар ва халқаро босим шароитида дипломатик ва иқтисодий манёвр имконияти деб баҳолайди. Ҳиндистон эса ШХТ доирасида кўп векторли ташқи сиёсатини амалга ошириш, яъни Шарқ ва Ғарб ўртасидаги мувозанатни сақлаш имкониятига эга бўлмоқда. Шу маънода, ШХТ фақат минтақавий ташкилот эмас, балки глобал бошқарув тизимида альтернатив ёндашувларни таклиф этувчи институционал тузилма сифатида ҳам аҳамият касб этмоқда.

Иқтисодий интеграция ва молиявий суверенитет

2025 йилги Тяньцзин саммитида иқтисодий ҳамкорлик ва молиявий мустақиллик масалалари марказий ўрин тутиши кутилмоқда. Айниқса, ШХТ аъзолари ўртасида миллий валюталарда ҳисоб-китобларни кенгайтириш, ташқи молиявий босимларга нисбатан бардошли механизмлар яратиш ва АҚШ долларига боғлиқликни босқичма-босқич камайтиришга қаратилган ташаббуслар долзарб аҳамият касб этмоқда. Бу йўналишда ШХТ Ривожланиш банкини ташкил этиш ғояси алоҳида аҳамиятга эга. Бундай институт аъзо давлатлар учун инфратузилма, энергетика ва саноат лойиҳаларини молиялаштиришда муқобил манба бўлиши мумкин. Шу билан бирга, таъминот занжирларини мустаҳкамлаш, озиқ-овқат ва энергетик хавфсизликни таъминлаш масалалари ҳам иқтисодий кун тартибининг муҳим қисми сифатида қаралмоқда.

Технологик ва рақамли ҳамкорлик.

Рақамли иқтисодиёт ва технологик мустақиллик ШХТ кун тартибининг яна бир муҳим устуни ҳисобланади. Сунъий интеллект, киберхавфсизлик ва рақамли инфратузилма соҳаларида қўшма ташаббуслар ташкилот аъзолари ўртасида инновацион салоҳиятни оширишга хизмат қилади. Бу жараён Хитойнинг «Рақамли Ипак йўли» ташаббуси билан ҳамоҳанг равишда ривожланмоқда.

Хавфсизлик масалалари ва ички зиддиятлар.

ШХТнинг асосий вазифаларидан бири минтақавий хавфсизликни таъминлашдир. Терроризм, экстремизм, наркотрафик ва киберхавфлар ташкилот доирасида доимий муҳокама қилинади. Шу билан бирга, Ҳиндистон–Покистон рақобати, Россия–Украина урушига нисбатан турли ёндашувлар ва Эроннинг минтақавий сиёсати каби омиллар ички зиддиятларни юзага келтирмоқда. Бироқ ШХТнинг ўзига хослиги шундаки, у ушбу фарқларни дипломатик мулоқот орқали бошқариш имконини беради.

Хулоса

Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти бугунги кунда халқаро муносабатлар тизимида шаклланаётган кўпқутбли жаҳон тартибининг муҳим институционал таянчларидан бири сифатида намоён бўлмоқда. 2025 йил Тяньцзинда ўтказилиши режалаштирилган саммит ШХТнинг иқтисодий интеграция, технологик ҳамкорлик ва минтақавий хавфсизлик соҳаларидаги узоқ муддатли стратегик йўналишларини белгилаб бериши мумкин.

Ички сиёсий ва геосиёсий зиддиятлар мавжуд бўлишига қарамай, ташкилотнинг асосий кучи турли манфаатларни инклюзив мулоқот орқали мувофиқлаштириш қобилиятида намоён бўлади. Агар ШХТ амалий иқтисодий механизмлар ва хавфсизлик соҳасида самарали натижаларга эриша олса, у кўпқутблиликни назарий тушунча эмас, балки реал сиёсий амалиёт сифатида мустаҳкамлайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. **Karami J.** The Strategic Role of Iran for the SCO: Strengthening Eurasian Integration // *Vestnik RUDN. International Relations*. — 2023. — Vol. 23, No. 3 — P. 547–561.
2. **Aydin M. E., Liu Y.** Shanghai Cooperation Organization: Origin, Transformation, and Discussions on Expansion(s) // *Journal of Area Studies*. — 2025. — Vol. 4, No. 1. — P. 28–57.
3. **Nurimbetov R. I.** Uzbekistan and the Shanghai Cooperation Organization: The Emphasis on the Connectivity // *The American Journal of Political Science Law and Criminology*. — 2024. — Vol. 6, No. 06. — P. 31–34.